

شیخ بهایی کیست؟

بهاءالدین محمدابن حسین عاملی معروف به شیخ بهایی، از دانشمندان و علمای بزرگ سده دهم و یازدهم ایران است. بهاءالدین محمد در سال ۹۵۳ هجری قمری در یعلبک لبنان متولد شد. پدرش، عزالدین حسین از پیشوایان و مشایخ معروف شیعه و از شاگردان شهید ثانی بود که پس از کشته شدن شهید ثانی به دست متعصبان سنی مذهب، همراه فرزندش بهاءالدین ۱۳ ساله، جلاى وطن کرده و راهی دربار بزرگ‌ترین حکومت شیعی مذهب جهان آن روز یعنی دیارصفویه شد. آنها ابتدا ساکن اصفهان و سپس راهی قزوین که در آن زمان پایتخت حکومت صفویه و محل گردهمایی دانشمندان شیعه بود، شدند. شیخ بهایی در قزوین، تحصیل خود را ابتدا در مکتب پدر و سپس نزد اساتید بزرگ آن شهر در رشته‌های حکمت و کلام، ریاضی، طب و ... تکمیل کرد و پس از درگذشت پدرش در راه بازگشت از سفر حج، (بنا بر برخی روایات)، از سوی شاه طهماسب به سمت شیخ‌الاسلامی هرات منصوب شد و با درگذشت شیخ علی منشار شیخ‌الاسلام معروف دربار صفویه، از سوی شاه‌عباس، عهده‌دار مقام شیخ‌الاسلامی و امور شرعی اصفهان شد. اما زندگی او به دربار صفوی برعهده داشتن مسؤولیت‌های دشوار مذهبی و سیاسی هرگز مانع توجه او نسبت به سایر علوم و کسب دانش و همچنین تربیت شاگردان برجسته و تالیف رسایل و کتب ارزشمند علمی و فقهی و کلامی نشد.

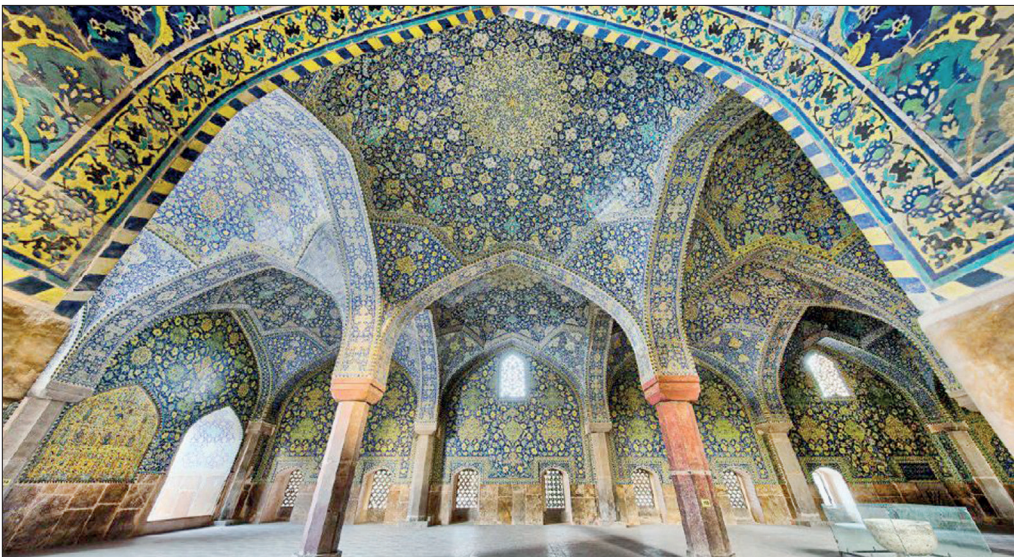
از شیخ بهایی حدود۹۵ کتاب و رساله بر جای مانده و به پاس خدماتش به علم ستاره‌شناسی، یونسکو سال ۲۰۹ را به نام او سال «نجوم و شیخ‌بهایی» نامگذاری کرد. شیخ بهایی در سال هزار و شصت‌وپنج در اصفهان درگذشت و بنا بر وصیت خودش جنازه او را به مشهد بردند و در جوار مقبره ابن علی موسی‌الرضاع) جنب موزه آستان قدس دفن کردند.

نمایی از مسجد امام باطراحی شیخ بهایی درمیدان نقش جهان اصفهان

یک روستایی به داد‌گردشگران فرانسوی رسید

شر سیلاب اخیر کشورمان دامن گردشگران خارجی را هم گرفت و یک زوج فرانسوی در مسیر بازدید از باداب سورت در گل و مه گرفتار شدند که خوشبختانه توسط محمد غزاییان از اهالی روستای تویه رودبار دامغان نجات یافتند و در منزل مسکونی وی اسکان پیدا کردند. منزل این روستایی مهربان قرار است اقامتگاه بوم‌گردی شود و پیش‌بینی می‌شود راه‌اندازی آن موجب رونق اقتصادی تویه شود. / جام‌جم

بهاءالدین محمد، معروف به شیخ بهایی، دانشمند بزرگ ایرانی در عصر صفویه است که هنوز رمز و راز طراحی‌های شگفت‌انگیزش سربه‌مهر مانده

رواق‌های بهادار

عادت کرده‌ایم از هر اتفاق و حادثه، روتین پیامدش را ببینیم و بعد هم پرونده‌اش را ببندیم و بگذاریم کنار. مثل همین سیلاب اخیر که وجه ویرانگر آن بیش از هر چیزی به چشم‌مان آمد. اما به قول حافظ شیرازی «هزار نکته باریک‌تر ز مو اینجااست» و این یعنی اگر حادثه اخیر را بگذاریم پیش چشم‌مان و از مناظر مختلف محیط زیستی، میراثی، عمران، ساخت‌وساز شهری و روستایی و ... به بررسی آن بپردازیم، شاید امروز فضای رسانه‌ای واقعی و مجازی ما به جای آن‌که پر شود از اخبار و تصاویر ویرانی و حیرانی، پر می‌شد از تحلیل‌های عبرت‌آموز محیط زیستی و میراثی و عمرانی که اگر در مسیر درست خود پیش می‌رفتند، امروز سیلاب فقط برکت بود و نه نذمت.

اما از نکاتی که در حوزه میراث باید به آن پرداخت، مقایسه ساخت و سازهایی جدید با سازهایی است که در روزگار قدیم، در ایران باستان و حتی همین ایران چند صد سال پیش ساخته شده‌اند؛ ساخت و سازهایی که برپایه اصول معماری و ریاضی و طبیعی و کار کارشناسی و توسط بهترین طراحان معمار و دانشمندان، طراحی و بنا شده‌اند و همچنان قدرت و قوت و استحکامشان از سازه‌های چند سال ساخت امروزی بیشتر است. یکی از این طراحان ایرانی که سازه‌هایش هنوز حیرت‌انگیز است و قابل تأمل و بررسی بهاءالدین محمد؛ یا همان شیخ بهایی معروف؛ دانشمند بزرگ ایرانی است که روز گرامیداشت وی بهانه‌ای شد تا ما هم سراغش برویم و مروری داشته باشیم روی طراحی‌های اعجاب‌آورش، شیخ بهایی در بیشتر علوم و دانش زمان خود تبصر داشت، طوری که برخی از مورخین او را چکیده جامعه صفوی عصر شاه عباس دانسته‌اند، اما بی‌تردید مهارت او در ریاضی و مهندسی و معماری وجه تمایز او از سایر دانشمندان و علمای هم‌عصری است. احاطه کامل شیخ بهایی در ریاضیات و مهندسی در آثار باقی مانده منسوب به وی هم کاملاً مشهود و نمایان است. طراحی و مهندسی و ساخت بسیاری از بناها و آثار منحصر به‌فرد و خارق‌العاده معماری دوره صفویه را به وی نسبت داده‌اند.

نازیلا ناظمی
ایران

افزون بر ۱۵۰ نسخه دستنویس از آثار شیخ بهایی در کتابخانه وزیری یزد نگهداری می‌شود. کتابخانه وزیری یزد، جنب مسجد جامع کبیر یزد قرار داشته و ۵۰ سال پیش وقف آستان قدس رضوی شده است

با متخلفان میراث فرهنگی در شعب خاص قضایی برخورد می‌شود

کمسیون اصل ۹۰ مجلس شورای اسلامی در گزارشی از قوه قضاییه خواست برای محاکمه متجاوزان به حوزه‌های میراث فرهنگی و برخورد قاطع با متخلفان، شعب تخصصی تشکیل دهد، زیرا انجام این امر می‌تواند گامی مؤثر در جهت کاهش این‌گونه جرایم باشد و وضعیت فعلی را بهبود دهد. این پیشنهاد با استقبال سازمان میراث فرهنگی کشور هم مواجه شده و مسؤولان سازمان، اجرای آن را از ملزومات و ضرورت‌های صیانت از این آثار کهن و هویت ایران زمین دانسته‌اند. / جام‌جم

طراحی یگانه مسجد امام

این مسجد که در گذشته به نام‌های مسجد شاه و مسجد سلطانی نیز نامیده می‌شد، یکی از مهم‌ترین و معروف‌ترین بناهای معماری اسلامی است که ساخت آن در سال ۱۰۲۰ هجری به دستور شاه عباس اول آغاز و در سال ۱۰۳۸ پس از درگذشت شاه عباس و در دوره جانشینان او به پایان رسید. با توجه به تبصر شیخ بهایی در ریاضیات و طراحی خاص بنای مسجد، بسیاری عقیده دارند که طرح اولیه این بنا به خواست شاه‌عباس اول و توسط شیخ بهایی انجام و سپس ساخت آن به علی‌اکبر اصفهانی سپرده شده است. این بنا با مساحتی نزدیک به ۱۲ هزار و ۲۶۴ متر مربع در ضلع جنوبی میدان بزرگ نقش جهان قرار دارد و شیعی‌ترین مسجد ایران و نماد مذهب تشیع است. در بنای مسجد امام، هنر و خلاقیت و علم یک جا و به منظور نشان دادن یک پیام گرد هم آمده‌اند. یگانگی و الوهیت اسلام، خلوص و ساده‌نگری تشیع، بزرگی و یکپارچگی ایران از جمله اهدافی است که با ترکیب قوس‌ها و ستون‌ها و مقرنس‌ها و ایوان‌ها و گنبد‌ها با نقش و رنگ و کاشی و سنگ به خوبی نشان داده شده است.

از آنجا که شاه عباس بسیار مایل بود این بنا در زمان حیاتش به اتمام برسد، دستور در تعجیل و شتاب در ساخت آن را داده بود و به همین دلیل در نمای این بنا به جای استفاده از کاشی‌های موزائیک که تهیه آن زمان بسیاری را می‌طلبد، از کاشی‌های هفت رنگ استفاده شد. ترکیب این نوع کاشیکاری معرق و خشتی هفت رنگ با پیچ‌های فیروزه کاشی و حاشیه‌های طلاایی و کتیبه‌های مملو از کاشی‌های گل و مرغ یکی از نمونه‌های بی‌نظیر در هنر کاشیکاری و تزئینات معماری اسلامی در جهان را به وجود آورده است. با این حال این بنا دارای چند ویژگی خاص مهندسی و معماری است که در نوع خود بی‌نظیر بود و مشابه آن در سایر مساجد و بناهای دوره اسلامی دیده نمی‌شود.

قبیله‌ای که به مناقشات پایان داد

یکی از این ویژگی‌های این مسجد، وضعیت قرار گرفتن محراب و قبیله آن نسبت به ایوان ورودی و میدان نقش جهان است. ایوان ورودی و جلوخان مسجد رو به شمال قرار دارد، اما با عبور از این ایوان، با یک نیم چرخش به سمت راست بدون آن‌که برای زائر محسوس باشد، محوطه اصلی و محراب در جهت قبیله و مکه قرار می‌گیرد. تاریکی و مدور بودن دهلیز ورودی و روشنایی ناگهانی حیاط می‌تواند دلیل این تغییر جهت نامحسوس باشد. باید توجه داشت که چنانچه این اختلاف محوری وجود نداشت، گنبد اصلی و مناره‌های آن تنها از یک جهت در میدان نقش جهان قابل رویت بود، در حالی که این خلاقیت امکانی را فراهم آورده تا گنبد و مناره‌هایش از تمام نقاط میدان قابل دید باشد. همچنین براساس آنچه در تواریخ دوره صفویه آمده تعیین سمت قبیله در مسجد یکی از مهم‌ترین اختلاف نظرهای علما و مفتیان عصر صفوی بوده و در واقع محاسبه و تعیین قبیله با ۴۰ درجه انحراف غربی از نقطه جنوب و پایان دادن به این مناقشات کاری است که فقط ریاضیدانی مانند شیخ بهایی قادر به انجام آن بوده است.

گنبد عجیب

از دیگر ویژگی‌های معماری این مسجد، گنبد عظیم و دو لایه آن است. این گنبد عظیم دارای دیواره‌ای به ضخامت ۵/۴ متر است و ارتفاع آن از کف گنبد خانه تا مرکز داخلی آن ۳۸ متر و تا مرکز خارجی آن ۵۲ متر است. در نتیجه باید فضایی خالی به اندازه ۱۳ تا ۱۶ متر در فضای میانی گنبد وجود داشته باشد. همین ویژگی باعث انعکاس صدا در فضای زیرین گنبد می‌شود. پیچیدگی مهندسی این سازه از جمله دلایلی است که مهندسی و طراحی آن را به شیخ بهایی نسبت می‌دهند. بنای مسجد امام سال ۱۳۹۱ در زمره میراث جهانی ثبت شد.

معمای گرمابه شیخ بهایی

ژان شاردن، سیاح معروف فرانسوی در کتاب خود ضمن وصف شهر اصفهان در مورد محله دردشت می‌نویسد که در آن محله کوچه‌ای است به نام شیخ‌بهاءالدین محمد که در آنجا خانه داشته و در این کوچه دو گرمابه وجود دارد که یکی بزرگ‌تر است و به نام حمام شیخ نامیده می‌شود.

کاربیز بزرگ نجف‌آباد

از دیگر اقدامات مهمی که به شیخ بهایی نسبت داده شده، مهندسی و ساخت کاربیز بزرگ نجف‌آباد است. این کاربیزی یکی از بزرگ‌ترین قنات‌های ایران بوده که به نام کاربیز یا قنات زرین کمر نیز معروف است. طول این قنات از ابتدا یا مظهر آن تا انتها یا آبخور ۹ فرسنگ یا ۵۴ کیلومتر است که به ۱۱ جوی بزرگ تقسیم می‌شود.

طوماری که هنوز به آن استناد می‌شود

بروز درگیری و اختلاف هر ساله بر سر تقسیم آب زاینده‌رود میان روستاییان، باعث شد تا شاه طهماسب دستوری به منظور تنظیم و تهیه تقسیم‌نامه‌ای برای استفاده عادلانه از آب این رود صادر کند. دستوری که در رجب ۹۳۳ هجری قمری فرمان اجرای آن صادر و در زمان شاه عباس و به سرپرستی شیخ بهایی اجرا شد و پایان یافت. شیخ بهایی با مطالعه مقدار آب زاینده‌رود و توجه به فصل‌های پرآب و کم‌آب، نوع کشت و زرع و اولویت نیاز محل، مقررات خاصی را برای تقسیم آب رودخانه تنظیم کرد که به مرحله اجرا درآمد. چگونگی پرداخت حقایبه و تقسیمات صورت گرفته، به طور کامل و مفصل در طومار قید شده که خواندنش خالی از لطف نیست. اگر در خاطر داشته باشید در اعتراضات سال گذشته کشاورزان شرق اصفهان برای دریافت حقایبه از زاینده‌رود هم مرتب به این طومار و سند شیخ بهایی اشاره می‌شد.

اطلاع از اذان ظهر با ساعت ظلی

از دیگر سازه‌های معروف موجود در مسجد امام که ساخت آن به شیخ بهایی نسبت داده شده، ساعت ظلی، سنگ ساعت یا سنگ شاخص است که در حیاط غربی مسجد و در مدرسه سلیمانیه قرار دارد. این ساعت، سنگی مثلثی است که در ضلع شمالی حیاط مدرسه قرار گرفته و به گونه‌ای نصب شده که وتر آن در امتداد شمال – جنوب قرار گیرد. در نتیجه در چهار فصل هنگام ظهر شرعی، سایه در مقابل وتر قرار می‌گیرد که نشانه رسیدن زمان نماز ظهر بوده است.

نعمه عبدا...

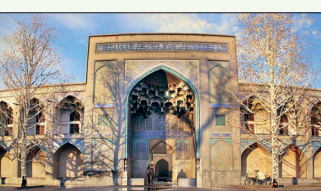
نعمه عبدا... در کتاب خود به نام فلاسفه الشیعه برای اولین بار درباره حمام شیخ‌بهایی و گرم شدن آن با یک شمع سخن می‌گوید. مهم‌ترین فرضیه این است که شیخ بهایی طراح اولیه این بنا و معمار آن که شخصی به نام استاد علی معمار بوده به‌همراه شاگردان شیخ کار ساخت گرمابه را به اتمام رسانیده‌اند، اما سعید نفیسی در نقل قولی از شیخ می‌نویسد که شیخ بهایی گفته بود اگر روزی فضای گلخن که کاملاً مسدود بوده را بشکافند، شمع برای همیشه از کار خواهد افتاد. ساخت حمام تحت نظارت شیخ بهایی و در زمان حیات او انجام شده باشد، یا به دست شاگردانش، پرسش ما همچنان بی‌پاسخ است و آن این‌که چگونه مخزن آب و خزینه حمام با شعله یک شمع گرم می‌شده است؟ استفاده از گاز متان حاصل از فاضلاب مسجد جامع

ساعت آفتابی نجف

گفته می‌شود هنگام تعمیر دیوار صحن حضرت علی (ع) در نجف نیز ساعت آفتابی دیگری ساخته شده بود که در هر فصلی از سال، رسیدن آفتاب به زیر دیوار، نشان دهنده ظهر شرعی بوده است. ساخت این شاخص و همچنین ساخت کفشداری و تعمیر دیوار صحن حضرت علی (ع) نیز از جمله کارهایی است که به شیخ بهایی نسبت داده شده است.

کاربرد اعجاب‌انگیز زغال در مسجد چهارباغ

طراحی مسجد چهارباغ از دیگر اقداماتی است که به شیخ بهایی نسبت می‌دهند. از آنجا که محل ساخت بنا در مسیر آبرویی بود که از زاینده‌رود وارد چهارباغ می‌شد، امکان نشست ساختمان به دلیل لجنزار زیرزمین وجود داشت. شیخ بهایی برای حل این مشکل دستور داد تا مقادیر زیادی زغال چوب در زیر پی ساختمان ریخته و آنها را به سختی بکوبند. سپس روی آن را با ساروج و شفته پرکرد و پس از آن پی اصلی ساختمان را بنا نهاد. به این ترتیب خطر نشست ساختمان از میان رفت و این بنا برای قرن‌ها پا برجا ماند. □

طراح:بیژن گویانی

جدول شماره ۵۳۶۷

جدول عادی

افقی: ۱) کماندار ایرانی - گرامی

- حیوانی که در زیرزمین دالان حفر می‌کند (۲) بعید - یاقشاری کردن - فلزی دیرگذاز (۳) ششم - دست‌درازی - اختلالی عصبی (۴) سوره صدونهم قرآن - روی دوش اندازند - دستوری (۵) شهر مقبره‌الشعرا - شریف‌تر - اول شخص مفرد (۶) دریا - توهین - اسب تندرو (۷) جان‌پناه سرباز - نام درختی در آسمان هفتم - موطایب (۸) کشور فراغنه - نگهبان ساختمان - ستاره (۹) خبر خیر از پیاده - نفی‌کننده - پایه (۱۰) رادار - هر نوع انقباض دردناک عضله - پیشوند سلب (۱۱) فلز سرخ - روددها - حیل‌گر (۱۲) هر نوع فلز - یک سوم چیزی - دخالت کردن در کاری (۱۳) زندان مسعود سعد سلمان - آراسته بودن به چیزی - آسان (۱۴) مدخل - کارآموز پزشکی - روزی (۱۵) به دیدار بیمار رفتن - چهره - مهم‌تر

عمودی: ۱) نام آذری - عید میلاد مسیح - قدغن (۲) چند رئیس - از فرماندهان شجاع نیروی هوایی ارتش در جنگ تحمیلی (۳) بزرگوار - واحدی برای اندازه‌گیری زاویه - از ایالات آمریکا (۴) کاخ سلطنتی - واحد پول قطر - حیوان وحشی (۵) قهره‌ای در چرخ خیاطی - در بازار بورس معامله می‌شود - نشانه (۶) پاسخ به جدول - شهری در شهرستان کاشان - فرستادن پیامبران از سوی خدا (۷) زیر - محبس - چسباندن (۸) مربوط - پادزهر - دوم (۹) ملاحظه و احتیاط - وسیله‌ای برای شنیدن صدا - پلیس سایبری (۱۰) حلقه توزیع بار پیچ و مهره

حل جدول عادی شماره ۵۳۶۶

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ک	و	ر	خ	ز	ا	ب	ز	ی	ش	م	خ	م	ی
۲	ش	ف	ا	و	ر	س	ا	ی	ا	س	ت	ی	ک	ی
۳	ا	د	ی	س	ه	ن	م	ی	م	ل	ن	ز		
۴	م	ا	ی	ن	ج	ی	ا	ل	ت	ا	ل			
۵	و	ا	د	ی	م	ش	ا	ق	و	ل	ت			
۶	ی	ر	ا	و	ر	ا	م	ک	و	ا	ر	و	ن	
۷	ی	س	ا	ن	ا	ی	و	ت	ی	ن	و	ز		
۸	ا	ب	ا	ی	ا	ی	ا	ی	س	ت	ک	ا	ه	
۹	ر	د	ب	ی	ق	ی	ر	ا	ر	و	ش			
۱۰	ی	ر	و	د	ت	ب	ی	ا	ا	و	خ			
۱۱	ا	ی	ز	د	د	ا	ن	ت	ه	م	د	و	ن	
۱۲	س	ب	ی	ج	ا	م	ن	ا	م	د	د			
۱۳	ق	ت	ا	ر	ا	ت	ر	ی	ا	ت	ی	ب		
۱۴	ا	ف	ن	د	ی	ک	ن	ی	ن	ش	ک	ا	ل	
۱۵	ر	ت	ک	م	خ	و	ن	ی	ا	ه	ل	ه		

حل جدول ویژه شماره ۵۳۶۶

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ا	خ	ق	و	ب	ت	م	و	د	ر	ا	ن	م	ی
۲	د	ر	ا	ت	ا	د	ی	ه	و	ک	و	ت	ی	ک
۳	ق	ی	ل	ی	ا	ن	ت	ب	ا	ر	م	ک	ا	م
۴	م	ا	م	ن	ر	ج	ی	ر	م	ا	ن	س	ی	ی
۵	ش	و	ک	ا	ل	و	ب	ی	ا	و	ا	ل		
۶	ا	ل	ا	ب	ا	و	ل	و	د	ل	ر	ج	م	ا
۷	ا	د	د	ا	ن	ف	ر	ک	ی	ا	س	ی	ا	ب
۸	د	ک	ر	د	ی	س	ی	ب	ی	ا	ت	ر	ک	
۹	ه	ش	و	ا	م	د	ا	ر	م	ه	م	و		
۱۰	ت	ب	ا	ن	ی	ق	د	م	ت	ا	ب	ل		
۱۱	د	ی	ا	ر	ش	ا	ه	م	ت	ب	ی	و		
۱۲	ر	ی	ک	س	ن	ج	ا	ت	ا	ر	د			
۱۳	ا	د	ب	ی	ا	ت	ا	ل	ی	ا	و	ا		
۱۴	ت	ق	و	ی	ت	ا	س	ک	ی	م	ت	ز	ی	ب
۱۵	ی	ت	ب	ه	ر	ا	ت	م	ک	ت	ا	ب		